

Conclusions de l'Informe sobre la situació de la llengua catalana (2012)

El decalatge temporal que hi ha entre el període avaluat en aquest informe i la seva publicació i difusió és un peatge inevitable. L'assumim en benefici d'una anàlisi rigorosa que descansa en l'avaluació de l'important deversall de dades que la realitat sociolingüística, en metamorfosi constant, ens proporciona. Això motiva que l'evolució del context sociopolític l'any 2013 se superposi, de vegades, a algunes de les reflexions suscitées pels esdeveniments ocorreguts l'any 2012. Demanem al lector que ho tingui present en tot moment.

En l'àmbit econòmic, l'any 2012 es va consolidar la situació de recessió amb un creixement negatiu del PIB de -0,5%. A l'Estat espanyol, el territori catalanòfon més damnificat va ser el País Valencià. Aquesta nova etapa d'inestabilitat presenta unes xifres d'atur veritablement alarmants. Així, segons dades del primer trimestre del 2013, mentre que Catalunya s'apropava a uns indicadors de desocupació que vorejaven el 25 % (24,5 %), al País Valencià la xifra de referència s'aproximava al 30 % (29,2 %). La particular dinàmica econòmica de les Illes Balears definia, en funció de l'estacionalitat de l'oferta turística, una forquilla amb un mínim del 19,5 % i un màxim del 28,6 %. A Andorra, territori la situació econòmica del qual va centrar la nostra atenció en l'informe 2011, la recessió va anar atenuant-se, tot i situar-se encara en una xifra de creixement negatiu del PIB del 2,6 %.

Pel que fa a l'estructura poblacional, la comunitat lingüística va experimentar un creixement del 0,4 %, el qual, malgrat ser superior al 0,2 % de 2011, continuava sent molt escàs.

Aquestes xifres són el resultat de l'estabilització d'una població que compensava el balanç positiu del creixement natural, també en franca davallada, amb uns fluxos incipients de població cap a l'exterior, sobretot de residents nacionalitzats, que es van anar incrementant. A Andorra, la pèrdua de població, tot i ser encara prou important (-2,6 %), es va mitigar en relació amb l'escandalós -8,1 % de 2011. Tot plegat situa la xifra general de residents a la comunitat lingüística catalana al voltant dels 13,6 milions.

Pel que fa a l'anàlisi demolingüística, el període estudiat va aportar poques novetats, tot i que algunes han estat certament cridaneres. Pel que fa a l'actualització de les xifres competencials, només s'han incorporat les dades per a Catalunya proveïdes pel Baròmetre de la Comunicació i la Cultura. D'altra banda, la publicació d'anàlisis més detallades de l'Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població de 2008 (EULP 2008), també per a Catalunya, ha permès dirigir la nostra atenció sobre algunes dinàmiques que en anteriors informes consideràvem estabilitzades.

Més enllà de les xifres absolutes adduïdes, sovint sotmeses a fluctuacions metodològiques de difícil control, en el 2012 el nou augment de persones que declaraven saber parlar català va consolidar una tendència que tenia especial rellevància a Catalunya. Així, doncs, la nova estimació de parlants de la llengua catalana va depassar la xifra referencial dels 10 milions (10,1), un 72,5 % de la població de la comunitat lingüística. Paral·lelament, declaraven entendre-la 12,8 milions de persones (91,7 %) i que la sabien escriure 7,3 milions (52,6 %). Dit això, convé insistir en el fet que les dades competencials del conjunt de la llengua no haurien d'amagar uns percentatges d'incompetència que, en determinats territoris, són altament preocupants. Si ens fixem en l'habilitat de parlar-la, especialment important per a fer efectiva la seva presència en l'ecosistema comunicatiu, ens adonarem

que a Catalunya van declarar no saber parlar català un 14,8 % de persones; a les Illes, un 28,45 %, i a la zona catalanoparlant del País Valencià, un 41,63 %. Alhora, si aprofundim en l'anàlisi interna dels diferents territoris, obtenim una diagnosi molt més matisada de la caracterització competencial dels seus habitants. En un context demolingüístic molt heterogeni, a més de l'extraordinària feblesa que mostren les diferents habilitats lingüístiques a la Catalunya del Nord i l'Alguer, voldríem destacar el dèficit de competència oral activa que es dona a Eivissa i a les regions de València i Alacant.

La població que va declarar que tenia el català, sol o amb una altra llengua, com a llengua inicial va ser de 4,4 milions, un 31,2 % del total. A partir d'aquesta dada, l'informe 2011 ens ofería un índex de parlants de català segons els parlants inicials. Si aleshores va ser d'un 2,25, el 2012 es va elevar a un 2,32. Això és, per cada parlant inicial hi hauria 2,32 persones que el sabrien parlar, independentment de la seva llengua inicial. Aquesta dada dona idea de la important capacitat d'atracció que mostra la llengua catalana, una llengua que fonamenta el seu coneixement fora del nucli demolingüístic originari.

Pel que fa a les dades de l'EULP 2008 per a Catalunya, voldríem destacar diverses qüestions, que haurien de motivar reflexions aprofundides sobre l'evolució sociolingüística. La primera és que l'any 2008 es va produir un descens percentual (4,7 punts, un 31,7%) i en nombres absoluts (86.000 persones) de parlants inicials de llengua catalana en relació amb les dades de l'EULC 2003. Aquesta dada, juntament amb la constatació que l'habilitat de parlar la llengua també havia retrocedit percentualment (-3,3 punts) pot ocasionar una interpretació catastrofista que caldria matisar. En aquest sentit, convé no perdre de vista que, contràriament a l'estabilitat actual de l'estructura poblacional, l'any 2008 era un període on els fluxos poblacionals es mostraven molt actius. I, d'altra banda, és força rellevant que la piràmide poblacional presentés més efectius de llengua inicial catalana en les generacions grans que ens els grups d'edat més joves. Si la important alteració demolingüística propiciada per les noves migracions ha estat la causa del decrement percentual, la reducció de catalanoparlants inicials en nombres absoluts s'ha de cercar en el contrast entre unes generacions grans que van perdre efectius i unes generacions joves, amb un taxa de fecunditat més elevada, que van créixer. Caldrà estar atents als nous indicadors que ens arribaran en l'EULP 2013.

Una altra consideració a fer per la projecció de futur que s'hi associa fa referència al capteniment comunicatiu del jovent (15-34 anys). D'entrada, el fet que els segment jove presenti uns resultats força reeixits en relació amb el coneixement de la llengua feia preveure uns indicadors d'ús sensiblement superiors als recollits. Val a dir que aquest segment poblacional va veure afectada la seua composició sensiblement a causa de l'arribada de forts contingents d'immigrants en edat laboral. Així, el 2008 una quarta part de la població jove de Catalunya (25,7%) havia nascut a l'estranger (més del 30% si afegim els nats a la resta de l'Estat espanyol, un 4,7%). D'altra banda, diverses recerques que s'han portat a terme els darrers anys han constatat que la norma d'adaptació lingüística a la llengua de l'interlocutor en les converses intergrupals té una vigència important entre el jovent. La novetat en relació amb els segments de població més adulta és que l'adaptació ja no és unidireccional, és a dir, del català cap al castellà. Dit d'una altra manera, la bilingüització més o menys asimètrica de la població jove és a la base de comportaments adaptatius del col·lectiu castellanoparlant cap a l'interlocutor catalanoparlant. S'albira, doncs, un horitzó on les pautes de negociació comunicativa que es difonguin acabanen decantant la situació d'equilibri actual.

Amb la informació sociolingüística a l'abast, el català se'ns mostra com una llengua mitjana, que ocuparia el lloc setzè de les llengües de l'Europa dels 27 segons el nombre de parlants i la setena en funció dels qui la tenen com a segona o tercera llengua (Eurobaròmetre 2012). Malgrat les febleses apuntades, la llengua manté en uns determinats territoris una certa capacitat d'atracció. Els indicadors estructurals que ho certifiquen serien els bons resultats de la transmissió intergeneracional i el trànsit positiu entre la llengua inicial i la d'identificació.

El context sociopolític esdevé fonamental a l'hora de caracteritzar la dinàmica dels diferents territoris de la comunitat lingüística catalana. Així, la intervenció o la desatenció sobre les llengües de l'ecosistema comunicatiu gestionat esdevé un factor crucial a l'hora de definir l'horitzó sociolingüístic. Això fa que en situacions de contacte de llengües els lideratges institucionals exerceixin un paper destacat. En el marc de la política i la planificació lingüística, la intervenció feta des de l'exercici del poder s'anomena acció de dalt a baix. Des d'aquesta perspectiva, l'heterogeneïtat territorial i, per tant, sociopolítica de l'àmbit lingüístic catalanòfon acostuma a oferir-nos una imatge calidoscòpica, amb disputes sobre la funcionalitat comunicativa de les llengües que poden arribar a mostrar divergències substancials.

A l'Informe 2011 ja es va posar un èmfasi especial en els importants canvis polítics que es van produir en la gestió del poder central i territorial a l'Estat espanyol. Canvis que, majoritàriament, implicaven el trencament d'una dinàmica política més favorable a la normalització de la llengua catalana. L'any 2012, després d'un període d'acomodació administrativa, les noves directrius van començar a mostrar-se amb tota la seva cruesa. Així, en el marc d'una ofensiva general contra l'estatus normatiu de la llengua catalana, les autonomies on el Partit Popular va recuperar l'hegemonia van iniciar una croada contra el reconeixement, la protecció jurídica i la normalització lingüística del català. Els territoris on es va produir l'esmentada involució van ser Aragó i les Illes Balears. Al País Valencià, la continuïtat en el poder de l'esmentat grup polític, va rutinitzar una política lingüística que, com han demostrat les dades sociolingüístiques a l'abast, ha estat molt perjudicial per la vitalitat i l'ús de la llengua.

La tramitació a Aragó del projecte de llei d'ús, protecció i promoció de les llengües i modalitats lingüístiques pròpies va suscitar un important debat polític i social. Un debat que, un cop aprovat el projecte el maig de 2013, ha derivat en un canvi del nom de la llengua que ens ha instal·lat en un paroxisme majúscul. Així, la llengua catalana en territori aragonès passaria a denominar-se: "llengua aragonesa pròpia de l'àrea oriental de la Comunitat Autònoma" (popularment conegut com a LAPAO). Tanmateix, voldríem deixar dit que, sense negar la importància del litigi onomàstic que ha impulsat, l'aspecte més negatiu l'hem de cercar en la promulgació d'una normativa absolutament ineficient a l'hora de subvertir l'estatus de minorització de la llengua catalana en territori aragonès.

Les Illes Balears va ser el territori on els canvis en la planificació lingüística des de dalt ens van aportar més novetats durant el període avaluat. No en va, a l'Informe 2011 ja alertàvem de la involució que albirava el retorn al poder d'un Partit Popular que en el debat electoral havia situat la llengua en un lloc preferent. Així, l'avantprojecte de modificació de la Llei 3/2007, de la funció pública, de 27 de març, ressenyat el 2011 va derivar en l'aprovació de la Llei 9/2012, de 19 de juliol. La promulgació d'aquesta llei va suposar una reforma legal que motivaria l'adaptació als seus postulats de la regulació legal vigent

vinculada a la llengua catalana. La nova reglamentació tenia com a objectiu central suprimir el requisit de coneixement de la llengua catalana per a l'accés a la funció pública. Sens dubte, un retrocés inimaginable uns anys enrere, quan el procés de rehabilitació de la llengua semblava haver consolidat un marc legal favorable.

A Andorra, l'Alguer i la Catalunya del Nord no hi va haver una activitat legislativa remarcable. Si de cas, destacaríem el debat parlamentari suscitat al voltant de la protecció de la diversitat lingüística a Itàlia i França, estats que encara no han ratificat la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries.

A Catalunya, contràriament a la dinàmica descrita en informes anteriors, durant l'any 2012 no hi va haver modificacions ressenyables en el corpus normatiu d'incidència lingüística. Aquest territori, arran de la manifestació de l'11 de setembre, d'un to marcadament sobiranista, va propiciar un nou cicle polític on el dret a decidir del poble català centraria un important debat social i polític. La nova conjuntura va precipitar la celebració d'eleccions anticipades el 25 de novembre. La contesa electoral va deixar el poder novament en mans de Convergència i Unió, encara que la nova correlació de forces va impulsar un acord amb Esquerra Republicana.

Mentrestant, en relació amb la llengua, a la incertesa que va suposar la sentència del Tribunal Constitucional 31/2010, de 28 de juny, que qüestionava tot un seguit de preceptes lingüístics de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya renovat, s'hi va afegir l'avantprojecte d'una nova llei orgànica estatal per a la millora de la qualitat educativa (LOMQE), coneguda popularment com la llei Wert. L'avantprojecte en qüestió, emparant-se en una interpretació clarament restrictiva de la sentència esmentada, posava contra les cordes els fonaments del model de conjunció lingüística escolar, veritable punta de llança del procés de normalització lingüística a Catalunya, lloat per la comissió d'experts de la Unió Europea.

Si a Catalunya el setge legislatiu impulsat per la nova conjuntura política va propiciar un important enfrontament entre el poder de l'Estat i el poder autonòmic, a les Illes Balears i al País Valencià la nova regulació va emparar la posada en marxa de nous models de gestió lingüística a l'escola. A les Illes Balears, el curs 2012-2013 per primer cop es va propiciar la tria de llengua vehicular al 2n cicle d'educació infantil i al 1r cicle d'educació primària. Al País Valencià el nou decret de plurilingüisme es va començar a implantar al 2n cicle d'educació infantil. Encara és aviat per avaluar el veritable impacte dels esmentats models, pretesament multilingües, en la presència de la llengua catalana a l'ensenyament. De qualsevol manera, la ideologia que els inspira, presentada com a igualitarista, no fa presagiar res de bo ja que descansa en una realitat sociolingüística profundament desequilibrada.

A la resta de territoris, la situació de la llengua a l'ensenyament va seguir la dinàmica descrita en l'anterior informe: consolidació d'una lleugera supremacia de l'escola andorrana enfront de la francesa i l'espanyola, increment minso de la presència del català a la Catalunya del Nord en un context general altament deficitari i residualització de la presència de la llengua catalana a l'ensenyament de l'Alguer.

En un context institucional d'hostilitat manifesta contra la llengua com el descrit en determinats territoris, la dinàmica planificadora de baix a dalt va tenir una rellevància especial. Talment com l'any 2011, el protagonisme el van (quasi) monopolitzar els sectors

favorables a la normalització lingüística de la llengua catalana. A Catalunya, Òmnium Cultural, amb organitzacions com Plataforma per la Llengua i Juristes en Defensa de la Llengua Pròpia, va liderar la resposta ciutadana a la pressió legislativa anteriorment apuntada. I plataformes com Somescola.cat van organitzar una gran quantitat de manifestacions per tot el territori. Al País Valencià, Acció Cultural del País Valencià, de la mà d'entitats com Escola Valenciana o el Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament del País Valencià, van continuar denunciant la política institucional, tot i presentar alternatives molt ben fonamentades al nou decret de multilingüisme.

A les Illes, l'extraordinària gravetat de les mesures impulsades pel govern del Partit Popular va ocasionar un fort moviment de protesta encapçalat per Obra Cultural Balear. En aquest sentit, és important destacar que les noves directrius del Govern balear per a l'ensenyament van tenir un impacte escassíssim, ja que la demanda de l'ensenyament en català va ser massiva. Finalment, sota l'aixopluc de la plataforma Iniciativa Cultural de la Franja, diverses entitats van articular un intens moviment de protesta contra l'ofensiva legislativa del nou partit al govern aragonès. En relació amb aquest darrer cas, és ressenyable l'important suport concitat des dels diversos territoris de la comunitat lingüística, especialment des de Catalunya, on govern, algunes diputacions i alguns ajuntaments van manifestar públicament la seva disconformitat.

En relació amb el conjunt de l'oferta i del consum mediàtic i de productes culturals, la situació va continuar sent de forta minorització. Tanmateix, si l'avaluem per sectors i per territoris la imatge general ens ofereix matisos importants. D'entrada, des de la perspectiva territorial, Catalunya i Andorra mostren una dinàmica sensiblement diferent a la resta de territoris. Mentre que als primers l'oferta i el consum van en augment i mostren xifres esperançadores, als segons són baixes o testimonials.

A Catalunya, els progressos apuntats en l'Informe 2011 en la premsa diària en català es van consolidar. Així, els exemplars en català difosos va arribar al 27,4%, una xifra que s'eleva al 31,6% si considerem únicament el subsector dels diaris de pagament. Pel que fa a la ràdio en català, també a Catalunya, es va consolidar un fenomen d'expansió de l'audiència que ha aconseguit equilibrar unes xifres que tradicionalment privilegiaven la llengua castellana. Finalment, la televisió en llengua catalana va mostrar bones xifres de quota de pantalla, tanmateix el sector de la televisió local va patir amb molta intensitat l'embat de la crisi, de manera que en aquest àmbit l'oferta es va reduir de manera significativa.

Malauradament, el consum mediàtic en llengua catalana a les Illes Balears i al País Valencià, clarament minoritari, sembla que va continuar la línia de contracció apuntada en l'Informe 2011. Sens dubte, la crisi i les polítiques lingüístiques impulsades pels governs autonòmics respectius hi van tenir molt a veure.

En els àmbits del cinema i la música en català el creixement que es va experimentar va ser molt exigü. En el sector del cinema l'acord de la Generalitat de Catalunya amb les majors durant el període avaluat encara no va tenir la repercussió esperada. I, finalment, les dades més favorables ens van arribar del món de la xarxa. En aquest context la llengua catalana avança de manera sostinguda. La seva presència destacada en entorns com Twitter (dinovena llengua més emprada) i Viquipèdia certifiquen la situació de privilegi en què es troba, per davant de llengües amb molta més demografia.

Clourem les conclusions de l'Informe 2012 posant l'atenció en l'estat de (des) cohesió de la

comunitat lingüística catalana. Com és sabut, la fragmentació administrativa i l'absència de relacions fluïdes entre bona part dels territoris de l'àmbit lingüístic esdevenen un entrebanc molt important per a bastir sinergies. En el període estudiant es va constatar que el conjunt d'adversitats generades per un entorn sociopolític hostil cap a la llengua catalana va propiciar reaccions de solidaritat interterritorial remarcables. Aquestes van depassar el teixit estrictament social i vam amarar també l'institucional. Sens dubte, els diversos posicionaments expressats pel Govern català suposen un salt qualitatiu en la defensa de la llengua en tota la seva extensió territorial.

La conflictivitat detectada en aquest apartat es va mostrar des de diversos vèrtexs. En destacarem dos: la qüestió onomàstica i l'espai comunicatiu. El litigi onomàstic, sempre latent al País Valencià, va assolir una nova dimensió a Aragó i, mitjançant circumloquis diversos que evitaven el terme català, va tornar a aparèixer a les Illes Balears. Quant a l'espai comunicatiu, la supressió de la recepció del senyal de TV3 al País Valencià va anar fent camí en la judicatura. Així, a finals d'any el Tribunal Constitucional va dictar una sentència estimatòria al recurs presentat per Acció Cultural del País Valencià en què avalava la legalitat de la recepció de TV3 i anul·lava les resolucions de la Generalitat Valenciana. Caldrà estar atents a l'evolució judicial d'aquest afer.

La consolidació de l'Institut Ramon Llull i la Fundació Llull, destacada en informes anteriors, ha impulsat una activitat intensa de promoció exterior de la llengua catalana i de la cultura que s'hi vehicula. Malgrat la crisi, l'any 2012 l'esmentada activitat es va mantenir. La novetat més destacada va ser la sortida de la institució del Govern balear. En aquest apartat també voldríem destacar el paper, cada cop més important, de la Xarxa Vives d'Universitats. La consolidació d'aquest espai universitari, la regió Vives, ha aportat una extraordinària efectivitat a l'hora plantejar polítiques lingüístiques comunes per al món universitari de l'àmbit lingüístic.

A partir de les consideracions expressades en les línies precedents, es podria afirmar que el gruix dels territoris de llengua catalana, tot i el context d'incertesa que ha generat la judicialització permanent del seu estatus, va avançant en el camí cap a la normalitat lingüística. Això sí, es tracta d'un camí lent i tortuós que, en determinats territoris, de mantenir-se la política lingüística dels actuals gestors polítics, a mitjà termini pot alterar greument la funcionalitat comunicativa del català en el seu ecosistema històric.